

Nem lehet tudni

Nagy József és a fényérzékeny anyagok

Mi volt előbb: a kép, a hang vagy a mozdulat? A zene irányítja a táncot, vagy a mozgás a zenét? Nagy József művészetében olyannyira egymásból táplálkoznak a különböző művészeti ágak, hogy szinte képtelenség egyfajta hierarchiát felállítani közöttük. Darabjai gyakran képzőművészeti alkotásokként is megállják a helyüket – a performance közben az előadók egy képet/műtárgyat hoznak létre a színpadon –, mozdulatlan fotogramjai pedig a mozgás képzetét keltik nézőjünkben.

Úgy tűnik, hogy Nagy József művészetében minden mindennel összefügg. „Számomra minden egyes mozdulat tánc, tiszta zene. Én testeket használok meg képeket a hangszer és a hangok helyett, valójában ez egy néma zene”¹ – mondja. Ahhoz, hogy Nagy József fotogramjairól gondolkodhassunk tehát, előbb egész művészetére kell ráéreznünk.

2017-ben a Desiré Central Station színházi fesztiválon alkalmam volt élőben is látni Nagy József méltán híres mozgásszínházát. A színház műfaja ideális a művészi megfigyelésre, hiszen a koreográfia előadásról előadásra ugyanaz marad, de a színpadon mindig máshogy valósul meg, aktualizálódik. Nagy József mozgásszínházát szemlélve az volt az érzésem, egy különös kísérletet figyelhetünk: hisz a kísérleteket újra és újra el kell végeznünk, s megfigyelni, mely változtatás mit eredményez az előhívott jelenségben. Ezen színházi experimentumok nála a művészi megismerés eszközei.

Nem meglepő, hogy a fényképezés végig jelen van Nagy József életében és művészetében, noha a kritikusok a fotót sokszor elfelejtik azon négy művészeti ág közé sorolni, melyből Nagy József színháza építkezik: a kép-

¹ Fejős Csilla: *Új csapáson kezdek majd járni*. Interjú Nagy Józseffel. *Magyar Szó, Kislátó*, 2017. december 9–10., 23.

zóművészet – mellyel művészi pályáját kezdte –, az irodalom, a zene és a tánc közé. A Nagy József-ről olvasható történetekben a legtermészetesebben hat, így szinte fel sem tűnik, hogy mindig van nála egy fényképezőgép, folyton fotóz valamit. Vagyis: figyel.

Ha közelebbről megvizsgáljuk, színház és fényképezés között sok párhuzamot találhatunk, különösen, ha Nagy József mozgásszínházát vesszük szemügyre. A fotós is rendező: még hozzá mindkettő a teret rendezi, eldönti, mely elemek kerüljenek a fényképezőgép lenszérének látószögébe. A tárgyaknak pedig itt is, ott is elementáris szerepe van a kompozíció szempontjából. A színpadon az élő test jelenbeni élménye, a fényképen pedig az evidencia: valamikor a múltban biztosan létezett. Nagy József színháza nagymértékben improvizációra épít. „Az improvizáció az előadó-művészet magasiskolája”² – ahogyan ő maga vallotta egy 2017-es interjújában. A fotó *misztériuma* pedig talán épp abból fakad, hogy a végeredmény mindig meglepetés, a fényképész sosem tudja teljes mértékben befolyásolni, hogyan képződik le a valóság a fotópapíron. Csupán az előhívás pillanatában láthatja meg a végeredményt, ahogyan az improvizatív darabok is az előadás során bontakoznak ki.

„Valami létező dologból hasítok ki egy részt magamnak, valójában »ellopom«. A fotózásban megmásítok valamit, miközben az idő az alkotópartneremmé válhat”³ – nyilatkozta egy helyütt Nagy József a fotózásról. A fénykép úgy hoz létre egy másik valóságot, hogy a fotópapír a fény közvetítésével közvetlenül érintkezik a valósággal – Roland Barthes-ot is a fotó ezen különös aspektusa izgatja, amikor a *Világoskamrában* a fényképről, s Napóleon legfiatalabb öccse, Jérôme tekintetéről értekezik. A művész a sötétkamrában mondhatni a tovatűnt valóságot hívja elő. A fotogramok azonban más – realista helyett intuitív – módon érintkeznek a valósággal, és a készítőjük szerepe is megváltozik. A művész sötétségbe burkoltan maga helyezi a tárgyakat a fényérzékeny papírra, így sokkal bensőségesebb, intimebb kapcsolat jön létre közte és a fény által megrajzolódó kép között.

Tulajdonképp a fotogramok is úgy születnek, ahogyan a *Penzum* című darabban Joëlle Léandre nagybögőjén játszik: a nem rendeltetésszerű használat új művészi kifejezésmódot hoz létre. A fotogram fényképezőgép nélküli fényképezés: olyan, mint a szemek nélküli érzékelés, ráérzés.

² Fejős Csilla: *Új csapáson kezdek majd járni*. Interjú Nagy Józseffel. *Magyar Szó, Kislátó*, 2017. december 9–10., 23.

³ Idézi: Géczy János: *Nagy-ária – Glossza a falfényképekhez*. *Ex Symposion*. 2015., 89. szám, 76.

Ahogy előadásaiiban folyamatosan képeket alkot, legyen az rajz, agyagszobor vagy fénykép, úgy Nagy József fotogramjai is színpad jellegűek. A legtöbb kompozíciójában észrevehetünk egyfajta keretezési gesztust, mintha az alkotó színpadot hozna létre, építene a fotópapíron, azon belül pedig alakokat formáz. Végeredményképp két dimenzióba kimerevített, az időből kiragadott jeleneteket láthatunk. Fotogramjai esetében is ugyanazok a tényezők alakítják az alkotási folyamatot, mint színházában: koreográfia és improvizatív mozgás, tárgyak és testek. Ahogyan Bakos Petra egyik szövegében gyönyörűen megfogalmazta: a fotópapír felett a tárgyak mozgása gesztus: „a testek fénybe mártása, a fotópapír feletti lebegtetése pedig tánc”.⁴

A fényképet automatikus, kémiai törvényszerűségek irányítják, melyek nehezen befolyásolhatóak, a művésznek tehát éreznie kell a kompozíciót. „A dolgok megsejtése az igazi eleme a színháznak”⁵ – mondja, s ezen kijelentése egyaránt kiterjeszhető a fényképezésre és a fotogramok készítésére is. Rendezési és próbamódszere nem az erőszakos kutatás, hanem a visszavonult megfigyelés. Művészete mérhetetlenül intuitív. S ezen obszerváció alapvető eszközei a fényérzékeny felületek: „A fényképészet állandóan ment, de az utóbbi években a fotogramokkal való kísérlet is beindult. Az utóbbi években tehát folyik egy párhuzamos keresés. Vizuális keresés, ami természetesen befolyik a színpadra”⁶ – írja.

S hogy a fényképezés nemcsak kísérőeleme művészetének, hanem mindvégig szerves része is volt, arról azon nyilatkozataiból bizonyosodhatunk meg, melyekben arról beszél, hogy már utolsó darabjára, egy végső monológgra készül. Ezen véget nem érő darabban kitüntetett szerepet kap majd a fotográfia. A különböző nyilatkozatokból felsejlik előttünk a Nagy József-i vízió.⁷ A színpad camera obscurává alakítása – mely szűk terében

⁴ Bakos Petra: *Fényfekete. Nagy József fotogramjai elé. Magyar Szó, Kilátó*, 2017. február 4–5., 23.

⁵ Fejős Csilla: *Új csapáson kezdek majd járni*. Interjú Nagy Józseffel. *Magyar Szó, Kilátó*, 2017. december 9–10., 23–24.

⁶ Nagy József: *Mintha csak egy kíváncsi ember lettem volna, megtapadtam. Balog József beszélgetése alapján. Ex Symposion*, 2015., 89. szám, 4.

⁷ Álljon itt önmagáért: „A színpadi lét után egy műtermi lét felé fogok fordulni, új csapáson kezdek majd járni. Fiatalkoromban rajzot tanultam – a képzőművészetben kerestem alkotóképességem kibontakozását –, időnként nagyon hiányzott, ezért rendszeresen rajzoltam, így próbáltam a színházi gondolkodás vizuális érzékenységét megnövelni. Hiányzik most is a rajz, ezért kezdtem vele újra foglalkozni, meg a fényképészettel. A következő produkció egy 18 percbe sűrített szóló lesz, ebben a nagy dobozban, hozzávetőlegesen húsz ember tudja majd megnéz-

az eddigi évek során tervszerűen megörökített, kilapított, örökre konser-
vált békákat ábrázoló fotóit is kiállítja majd, s maga az előadás közben,
színpadon exponált fotó – által a fényképezés egy hatalmas metaforává lé-
nyegül át, Nagy József eddigi életművének metaforájává. Nagy József a fo-
tográfia által tudja összegezni, egyetlen – időbeli és térbeli – pontba sűrít-
teni eddigi életét, mondanivalóját. Talán jobb, ha ez a metafora feloldat-
lan marad, s a maga misztériumában él tovább és marad fenn az idők vé-
gezetéig.

ni, testközelből. Bábákat öltök, be leszek fászlizva, bábuként mozgok, és egy bá-
buval játszadozom. Ez a fajta bábjáték iszonyú precizitást igényel, minden mozdu-
lat ki van dolgozva, olyan pontossággal működik, mint egy doxa óra. A játékban
eljutok egy pontig, amikor a „történet” lefényképezem, és megmutatom a fotót,
vajon hogyan tükröződik benne, hogyan mutatkozik meg, hogyan marad rajta a
pillanat érintésének nyoma, mindaz, amit hordoz, és vajon milyen hatóerővel bír.
Ebben a miniszínházban lesz egy forgószínpad, amire gyurmából egy installáci-
ót készítek, a nézők szeme láttára fejezem be, hogy learassa a tekinteteket, s ezt
megpörgetem, hadd forogjon! Ezt a picinyke teret a dobozban tovább szűkítem,
egy összerakható-szétcszedhető, leheletnyi bábszínházat tervezek az asztalra. A
performance mellett egy nagylélegzetű kiállítás is pódiumot kap, a saját fotóimat
állítom ki. Jövő őszre szeretném ezt a vágyálmomat megvalósítani, és legalább két
évig turnézni vele. Jelenleg látom magam előtt az alapelemeimet, a színpadkép mi-
lyenségét, és látom a drámai történet – ami ez ideig egyórás darabokba ágyazódott
–, ahogyan egy pontba, egyetlenegy pillanatba sűríttem. Mindezt a fénykép miszté-
riuma tudja nekem visszaadni. Szótáramban fényképészeti elrendezésnek neveztem
el, franciául nagyon jól hangzik, MISE EN SCÈN PHOTOGRAPHIQUE” (Fe-
jős Csilla: *Új csapáson kezdék majd járni*. Interjú Nagy Józseffel. *Magyar Szó, Kilátó*,
2017. december 9–10., 24.)

MEGRENDELŐLAP

HÍD

Megrendelem a HÍD című folyóirat 2018. évi 12 számát

A megrendelő neve:

Kézbesítési cím:

A megrendelőlapot és a befizetésről szóló bizonylatot szíveskedjék
eljuttatni a következő címek egyikére:

csaba@forumliber.rs

vagy Izdavački zavod „Forum”, HÍD, 21000 Novi Sad,
Vojvode Mišića 1/III. Pf.: 51.

Az előfizetési díj egy évre belföldön 1500,00 dinár,
külföldre és külföldön 70 euró.

Előfizetni az Izdavački zavod „Forum” (Novi Sad)
840-905668-94-es számlájára (broj modela 97,
poziv na broj [odobrenje] 16-80250-742131-00-04-820) lehet.

